

Analyse haiku inzendingen Haiku-kukai Winter 2023

Kigo: seizoens- of themawoord.

Woorden doen ertoe. We kennen een betekenis toe aan een woord doordat we het vermogen hebben, bij een vooraf afgesproken klank, ons een voorstelling te maken bij die klank. Of dat nu een duidelijke onomatopée is als *BOEM!* Of een klank die ooit een onomatopée was zoals *kraai*, *crow*, *corbeau*: we weten wat de spreker bedoelt. Evengoed weten we, wat er met een klank wordt bedoeld die geheel ontdaan is van klankassociatie. Een roos is een roos en zou bij elke ander naam net zo geuren. Maar we hebben nu eenmaal afgesproken, dat we met een *roos* een *roos* bedoelen en niet een gierton.

Dichten is juist het spelen met klanken en (dubbele) betekenissen. Of, mikken op gevoelens of beelden die gevat zijn in woorden. De dichter hoopt dat de lezer dát zal ervaren wat de dichter met dat ene weloverwogen woord bedoelde. Het kan ook zijn dat de dichter met secuur woordenspel, de lezer juist een moment in verwarring of vervoering brengt.

Wat de toehoorder of lezer precies zal ervaren is nu net de speelruimte tussen dichter en lezer. Of de dichter probeert die speelruimte zo klein mogelijk te houden of de dichter reikt met zijn gedicht juist een handvat aan om zélf dat te ervaren wat jij als lezer maar wilt ervaren bij het lezen van dat gedicht. Gelaagdheid ontstaat juist, als er onder de evidente boodschap wellicht nog een tweede of derde schuil gaat. Dat mag niet bij een huurcontract maar juist wel bij een gedicht 😊

Daarmee komen we bij de - voor haiku - zo belangrijke techniek van het gebruik van de juiste **kigo**, het juiste seizoenswoord. Ofwel, het juiste **thema-woord**. Met één woord wordt – door gedeeld begrip – verwezen naar één gemeenschappelijk bekend seizoen of naar een universeel begrepen toestand of gevoel. Het gaat dan om de juiste term die enerzijds mag rekenen op een gemeenschappelijk gedeelde waarde. Anderzijds ook mag verrassen of - in de combinatie met andere woorden - mag vervoeren.

In de grote hoeveelheid haiku die is ingezonden (slot was 75 deelnemers maar dat werd zelfs dringen) voor de **winterhaiku-kukai 2023** schilderden de dichters hun winterlandschap of bespeelden zij de harp der betekenissen met een mooi boeket aan seizoens-woorden of thematermen. Veel dichters mikten met slechts één kigo op het thema winter.

De winnaar van deze winterhaiku-kukai 2023 is **Martin Kageling** met de volgende haiku:

in de winternacht

duurt een reis naar de sterren

maar een oogopslag

Deze haiku zet het thema meteen duidelijk in beeld door 'winternacht' als kigo te gebruiken.

De volgende woorden kwamen meerdere malen in de haiku voor.

In volgorde van frequentie waren dat als éérste verwijswoord:

Kigo of seizoenswoord winterkukai 2023

Sneeuw	Winter	Ijs	Kale boom	Koning Winter	Kou	Vorst	Bevroren	Daglengte	Wit	Herfstblad	Stilte	Vlokjes
12	12	9	4	4	4	4	3	3	3	2	2	2

Deze termen werden alleen of als onderdeel van een samengesteld woord gebruikt: sneeuw of sneeuwpop hebben allebei als kernwoord, *sneeuw*.

Woorden die maar in één haiku als signaalwoord werden genoemd, waren:

bladverlies	donker	koude tenen	min tien	smelten	toverhazelaar	wak	watersneeuw	wind
-------------	--------	-------------	----------	---------	---------------	-----	-------------	------

Opvallend was, dat vrijwel elke dichter zich bediende van een **signaal-woord**. Slechts een enkeling gebruikte geheel geen kigo of signaalwoord. Zoals in de haiku:

*verdonkeremaand
waar zon vervreemd wolk bescheen
schijn heilig helen*

{Heb ik misschien niet het signaalwoord begrepen?} Origineel taalgebruik, ja, zeker! Of dit nu het gedicht sterker en toegankelijker maakt, is dan de vraag.

Slechts één of meerdere kigo???

Over smaak is te twisten: sommige dichters menen dat één kigo meer dan genoeg moet zijn. Andere dichters voelen zich juist fijn bij een veelheid van verwijswaarden om het thema te vatten. In de Japanse traditie geldt sterk “less is more”, dus één kigo. Elders is juist een bonte pracht van woorden favoriet. Daarom volgt onderstaand een overzicht van de extra verwijswaarden die dichters in de winterkukai 2023 nodig vonden om de toon te treffen of het beeld te bepalen.

Extra kigo of seizoenswoord:

Kou	Wit	Winter	Ijs	Sneeuw	Stilte	Duisternis	Kleur	Temperatuur	Vorst
11	8	5	4	4	3	2	2	2	2

NB: soms werd een thema-woord juist meerdere keren in één gedicht gebruikt zoals in haiku 59:

*sneeuw vanuit de mist
zo wit in de duisternis
sneeuw die huizen wist*

Of werd met de term *sneeuw* een kleur gesuggereerd maar ook fijntjes het seizoenswoord ingevoerd: haiku 6:

*sneeuw witte berken
reikhalzen naar blauwe lucht
aarde raakt hemel*

Vorm als hulpmiddel voor expressie

Traditioneel schrijven we de haiku in drie regels van: één regel van 5 lettergrepen, één regel van 7 lettergrepen en één regel van 5 lettergrepen. Zeventien lettergrepen of net iets meer.

Dit gebruik is echter geen harde spelregel. Het is juist een hulpmiddel om tot een kernachtige, oorspronkelijke eigen uiting van een observatie of besef in woorden te komen.

De vorm dient de dichter en niet andersom. Daarom is het jammer dat soms de ‘regel’ zo ver is doorgevoerd, dat de 1^e en de 2^e regel in sommige haiku wel in twee regels genoteerd stonden maar dat er midden in een woord werd geknipt om maar een eerste en een tweede regel te maken. Dus, iets zoals “**win-/ter**”. Dan lees je dus gewoon één regel maar dan met een typografische hapering.

Of, dat er wel netjes drie 'regels' stonden maar dat regel 2 en 3 eigenlijk één themazin vormen. Géén bedachtzaam stemmende wending of juist verrassende 3^e zin.

Jammer.

Veel haiku gaven echter juist in drie regels, ook drie 'toneeltjes' of aktes van het verhaal:

koud witte stilte.

leven sluimert ondergronds.

natuur komt op kracht.

De eerste regel geeft heel stil het toneel waar e.e.a. zich afspeelt, de tweede regel geeft groot en onstuimig of broeiend en indringend de hoofdactie weer. De derde regel geeft de wending, het besluit. Stil, groot, snel. En zo is in drie regels, een heel verhaal neergezet. Dan leest haiku als de illustratie rondom de beginletter in een middeleeuws geschrift: hoe langer je naar zo'n miniatuur kijkt, hoe meer je in één figuur rondom zo'n letter ziet.

Taalgebruik:

Veel haiku zijn – volgens de goede traditie – in gewone, algemeen gangbare taal geschreven. Doe maar gewoon, dan raak je vaak de juiste snaar, lijkt dan het motto. Toch wagen sommige dichters zich ver van het gangbare pad. Een enkeling heeft kennelijk woordelijk een peuter genotuleerd:

IJskoud

Mama! hand koud, IJS

op mijn zandbak, pakken, gooi!

Pats, Boem! Hapot...Nofekeer!?

Een andere dichter verwijft juist ene poze in dreven waar iegelijke woorden wonen in oude folianten:

op zijn schaverdijnen

slingerklokt hij over

het friesche glansijs

Tja.

Oorspronkelijk maar wat puzzelachtig is juist het *niet* gebruiken van bekende woorden: de volgende haiku puilt uit van metaforen en de goede verstaander heeft er genoeg aan:

voeten schrijven in

witte hiërogliefen

met knarsende taal

Of de dichter werpt wat woorden of impressies de lucht in waarop de lezer zelf er maar wat van mag maken:

Stil stiller stilte

Winter tochten ijspegel

Warm sepia smacht

De modale dichter in deze haiku-kukai deelde echter in gangbare taal met sober gebruik van stijlmiddelen, wat hij of zij beleefde bij het thema WINTER.

Zo trokken bijna 86 dichters de pen uit de bureaulade maar moesten dubbele inzendingen gezeefd worden tot het maximum van 75 inzendingen. Immers, overdaad, schaadt. Zo hopen we dat wellicht honderden dichters in ieder geval een kladje schreven, ook al hebben dan tientallen afgezien van inzenden. Of waren sommige dichters met hun winter-geesteskindje te laat, toen er zelfs in deze herberg geen plaats meer was? Ach, als de winter woedt, kan de lente en de volgende haiku-kukai dan ver zijn?

